

ԼԱՅՆԻՄԱՍՏ ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՄԵԴԻԱԴԻՍԿՈՒՐՈՒՄ ԻՐԱԴԱՐԾՈՒԹՅԱՆ ԱՆՎԱՆՄԱՆ ՄԻՋՈՑ

ԼՈՒՍԻՆԵ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Լայնիմաստ գոյականները սահմանվում են որպես լեզվամիավորներ, որոնց իմաստային կառուցվածքի հիմքում ընկած են հասկացություններ, որոնք թույլ են տալիս տվյալ բառերին անվանել իրադարձություններն ամենից վերացական և ընդհանրական: Լայնիմաստ բառերի հիմնական իմաստը որոշարկվում է դիսկուրսից արտամղվող տվյալների հիման վրա: Տվյալ լեզվամիավորների իմաստային կառուցվածքը նման է «բաց» ֆրեյմի, որում կարող են համատեղվել կամ հատվել նշված իրադարձության մի շարք հասկացություն՝ կազմորոշելով վերջինիս ամբողջական պատկերը:

Բանալի բառեր – իրադարձություն, լայնիմաստ բառեր, ֆրեյմ, մեդիադիսկուրս:

Իրադարձության համար որպես անվանական միավոր սովորաբար դիտարկվում է նախադասությունը, թեև չի ժխտվում այն փաստը, որ իրադարձությունները կարող են անվանվել նաև առանձին բառով¹: Այսպես, Վ. Գակը լեզվական անվանումների տիպաբանությունը մշակելիս, հակադրելով տարրային և իրադարձային անվանումները, հետևյալ բացատրությունն է տալիս. «Տարրային անվանումը նշանակում է իրականության որոշակի տարր՝ առարկա, գործընթաց, հարաբերություն, իրական կամ մտացածին ցանկացած օբյեկտ: Նշվածի դերում կարող է լինել բառը կամ բառակապակցությունը (այս դեպքում խոսքը բառային անվանման մասին է): Իրադարձային անվանումը ցուցանում է միկրոիրադարձություն, այսինքն՝ այնպիսի իրադարձություն, փաստ, որը միավորում է տարրերի մի շարք: Այն ունի նախադասության ձև, հետևաբար՝ դրա համար կիրառելի է ստորոգումային անվանում եզրույթը»²:

Այսպիսի մոտեցումը, թերևս, անտեսում է մի շարք լեզվամիավորների՝ իրադարձությունը համապարփակ անվանելու հատկությունը: Մինչդեռ այս գոյականները կարևոր տեղ են գրավում իրողությունների անվանման համար կիրառվող բառայինների համակարգում:

Իրադարձային լեզվամիավորների կարևորությունը շեշտադրող մոտեցում առկա է նաև ճանաչողական լեզվաբանության մեջ, որտեղ իրադարձությունը դիտարկվում է որպես լեզվական գիտակցությամբ կարգավորվող և

¹ Кацнельсон С. Типология языка и речевое мышление. Ленинград, 1972, стр. 142–143.

² Гак В. К типологии лингвистических номинаций // Языковая номинация: Общие вопросы. Москва, 1977, стр. 230–293.

աշխարհի մասին մեր գիտելիքները համակարգող հասկացություն: Իրադարձությունը լեզվում արտացոլվում է նախադասության, իրադարձային լեզվամիավորների կամ անորոշ դերբայի տեսքով: Միաժամանակ, ի տարբերություն անորոշ դերբայի, իրադարձային լեզվամիավորներն ավելի համապարփակ են ներկայացնում իրադարձությունները³:

«Իրադարձություն» հասկացության ուսումնասիրելիս հարկ է դիտարկել, թե ինչպես են տեղեկույթն ու գիտելիքը խտացվում և ներկայացվում իրադարձային լեզվամիավորների իմաստներում, ինչպես նաև բացահայտել, թե իրադարձությունների որ հատկանիշներն են դրանք արտացոլում, և ինչպես են փոխազդում ու հատվում գործողության և գործընթացի հասկացությունները՝ կազմորոշելով տվյալ բարդ երևույթը լեզվում:

Անշուշտ, աշխարհում տեղի են ունենում բազմաթիվ իրադարձություններ, որոնք անվանելու նպատակով կիրառվում են որոշարկված իրադարձություն ցուցանող մեծաքանակ լեզվամիավորներ: Օրինակ.

The collapse in oil prices has helped push the eurozone deeper into deflation, strengthening the case for the European Central Bank's landmark decision to begin buying government bonds later this year to stave off a serious bout of falling prices in the region⁴.

A slowdown in the services sector pushed sterling to a 17-month low yesterday, and provided a further sign that the economic recovery could be flagging⁵.

Ավելին, միևնույն իրադարձությունը կարող է ցուցանվել մի շարք տարբեր բառերի օգնությամբ: Օրինակ.

About the time President Barack Obama was sternly discussing the BP **oil spill** with the Prime Minister, David Cameron, by telephone yesterday, a protest group known as the South Florida Raging Grannies was plastering its latest video across the internet.... The agreement was reached in a 4 – 1/2– hour meeting at the White House – although President Obama said it did not represent a cap on

³ **Ли В.** О категориальном статусе инфинитива и событийных имен // Фортунатовский сборник. Материалы научной конференции, посвященной 100-летию Московской лингвистической школы 1897–1997гг. Москва, 2000, стр. 151.

⁴ www.ft.com, January 31, 2015.

⁵ www.ft.com, January 7, 2015.

BP's liability over **the environmental catastrophe**. BP is also setting up a \$100 million fund to compensate oil workers laid off because of **the disaster**⁶.

The financial crisis had many causes – too much borrowing, foolish investments, misguided regulation – but at its core, **the panic** resulted from a lack of transparency. ...**The loss** emanated from a little-known corner of the bank called the Chief Investment Office⁷.

Միևնույն իրադարձությունը զանազան բառային միավորներով ներկայացնելը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Առաջին հերթին դա կրկնություններից խուսանավելու միջոց է: Ավելին, ունենալով տարբեր իմաստային ծավալ, միևնույն լեզվամիավորը յուրովի է բնորոշում այս կամ այն եղելությունը: Օրինակ՝ գործարար աշխարհում կատարվող իրադարձությունը կարող է անվանվել այն բառայիններով, որոնք արտացոլում են տնտեսության ոլորտի վարընթաց (collapse, crash, cut, decline, decrease, deflation, reduction, shrinkage, slide, slump, fall, disruption և այլ գոյականներ) և վերընթաց (advance, amelioration, development, enhancement, improvement, progress, promotion և այլ գոյականներ) փոփոխություններ:

Տնտեսական աշխարհում կատարվող իրադարձությունների անվանման համար կիրառվող լեզվամիավորների ուսումնասիրությունը մեդիադիսկուրսում ցույց է տալիս, որ բացի որոշարկված իմաստներով գոյականներից, իրադարձությունները մեծապես անվանվում են լայնիմաստ գոյականների միջոցով: Վերջիններս, շնորհիվ իրենց իմաստային առանձնահատկությունների, առավելագույն չափով համագործածական են, ուստի կիրառվում են բազմաթիվ դիսկուրսներում և անվանում են տարբեր իրադարձություններ՝ ըստ որոշակի դիսկուրսների ոլորտային պատկանելության: Այսպես, Ս. Ռեզնիկովան, ուսումնասիրելով քաղաքական իրադարձությունների մտապատկերման առանձնահատկությունները, անդրադառնում է դրանց անվանման համար կիրառվող լեզվամիավորներին և տարբերակում համաիրադարձային (օրինակ՝ event, occurrence, incident, happening, episode և այլն) և որոշարկված լեզվամիավորներ (օրինակ՝ war, attack, scandal, summit, election և այլն), այսինքն՝ իրենց բնորոշ հատկությունների միատեղմամբ որոշակի իրադարձություններ արտացոլող բառայիններ⁸: Մեր վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ լայնիմաստ գոյա-

⁶ www.thetimes.co.uk, June 13, 2010.

⁷ www.theatlantic.com, January, 2013.

⁸ **Резникова С.** Концепт "событие" и способы его репрезентации в СМИ. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Санкт-

կանները մեդիադիսկուրսում, շնորհիվ իրենց տեղեկատվական ներուժի, ունակ են համատեքստային տվյալներից հավաքագրելու իրադարձության մի ամբողջական պատկեր: Լեզվամիավորի տեղեկատվական ներուժ ասելով՝ նկատի ունենք ամեն տեսակի տեղեկատվության համակենտրոնացում, որտեղ մեկտեղվում են ինչպես լեզվական, այնպես էլ արտալեզվական գործոնները:

Լայնիմաստ բառային միավորները բնութագրվում են իմաստային ունայնությամբ և հարաբերակցվում են այն հասկացությունների հետ, որոնք օբյեկտիվ իրականությունն արտացոլում են առավելագույնս ընդհանրացված ձևով (առավելագույն չափով ընդհանրացված բառիմաստ)⁹:

Մի շարք աշխատություններում լայնիմաստությունը դիտարկվում է որպես բառիմաստային հատուկ տեսակ, որի հիմքում հասկացություն–կարգերն ու սեռանիշային հասկացություններն են: Այստեղ հարկ է առանձնացնել Ս. Դիմովայի տեսակետը, ըստ որի՝ լայնիմաստ բառի նշանակությունը կապված է առանձնակի տիպի հասկացության հետ: Այդ հասկացություն–կարգի կամ սեռանիշային հասկացության ծագումն ու գոյությունը կապված են մարդկային մտածողության վերացարկման մի տեսակի՝ տեսականիշային ընդհանրացման հետ: Այդ պատճառով լայնիմաստության վերացարկումը սկզբունքորեն այլ բնույթ ունի, քան դրա մյուս տեսակները:

Լայնիմաստ բառի գլխավոր հատկանիշներից մեկը նրա բազմանշալիությունն է: Ֆրեյմներում նվազագույն քանակությամբ հատկանիշների առկայությունը հնարավորություն է ընձեռում տվյալ բառերին ունենալու գրեթե անսպառ թվով նշյալներ, որոնց բովանդակությունը որոշակի է դառնում միայն համապատասխան համատեքստում: Օրինակ՝ event բառն արտահայտում է իրադարձություն՝ առանց որակող հատուկ հատկանիշների (երեկույթ, հարսանիք, երեխայի ծնունդ, քննություն և այլն):

Տվյալ դասի բառերի բազմանշալության հետ կապված՝ հետաքրքրական է անդրադառնալ լայնիմաստության մեկնաբանությանը ճանաչողական լեզվաբանության տեսանկյունից: Այստեղ ասվում է, որ լայնիմաստ բառերը որոշակի իմաստով «մաքուր տեսքով ճանաչողական կաղապարներ են, որոնք, դրվելով նշյալի ֆրեյմի վրա (ամեն անգամ տարբեր), ձևավորում են նրա

Петербург, 2006, стр. 5.

⁹ **Медникова Э.** Семантика слова. Новые аспекты // Формальные и семантические аспекты слова. Калинин, 1989, стр. 10-17.

իմաստը»¹⁰: Բառի ճանաչողական կաղապարն ընդհանրացված և վերացական կերպով ներկայացվող հասկացություն է, մինչդեռ ֆրեյմը լայնիմաստ լեզվամիավորի իմաստի համատեքստային իրագործումն է: Տարբեր լայնիմաստ բառերի միջոցով միևնույն հասկացության տիրույթի անվանման հնարավորությունը թույլ է տալիս ենթադրել, որ տվյալ դեպքում միևնույն նշյալը տարբեր կերպ է «երևում»՝ շնորհիվ զանազան ճանաչողական կաղապարների: Վերջիններս լայնիմաստ բառերի իմաստային կառուցվածքում առանձնակի դեր են կատարում՝ որպես դրանց ամբողջական իմաստը բնորոշող նախադրյալներ:

Այսպիսով, խոսելով լայնիմաստ գոյականների իմաստային կառուցվածքի մասին, կարող ենք ընկալել դա որպես «բաց» ճանաչողական կաղապար՝ ֆրեյմ, որը կարող է համալրվել նշված իրադարձությանը բնորոշ տեղեկությամբ, և որում կարող են համատեղվել, զուգորդվել կամ հատվել մի շարք հասկացություններ: Համեմատենք, օրինակ, «result» կամ «deal» բառերը: Որպես դրանց ֆրեյմ է հանդես գալիս «արդյունքը» առաջին և «գործարքը»՝ երկրորդ դեպքում: Սակայն, ի՞նչ արդյունք կամ ի՞նչ գործարք: Տվյալ լեզվամիավորների սահմանումներում նշվող երևույթի կառուցվածքը չի բացահայտվում և չի որոշարկվում, և իրադարձությունը ներկայացվում է ընդհանրացված՝ առանց հատկանիշային բաղադրիչների բաժանելու: Այս դեպքում տվյալ բառերի սլոթների բովանդակությունը հստակեցվում է դիսկուրսի միջոցով՝ ակտիվացնելով և առաջին պլան մղելով այս լեզվամիավորներում տեղ գտած համապատասխան հատկանիշները, որոնք իրենց հերթին զուգորդվում են դիսկուրսում առկա նշյալի/նշյալների հատկանիշների հետ:

Այս առումով հետաքրքրական է նաև Խ. Շմիդի տեսակետն այն մասին, որ լայնիմաստ գոյականները (նա դրանց տվել է փոխաբերական՝ shell nouns անվանումը) իրականացնում են ժամանակավոր հասկացության ձևավորման ճանաչողական գործառույթ: Դրանք խոսակցին թույլ են տալիս «ներապարունակել» (encapsulate) իր կառուցվածքով բարդ տեղեկությունը հստակ գծագրված սահմաններով ժամանակավոր անվանական հասկացությունների մեջ¹¹:

Լայնիմաստ գոյականների անվանման նպատակով Խ. Շմիդի առաջարկած «shell nouns» փոխաբերությունը ներառում է տվյալ խմբի գոյական-

¹⁰ **Беляевская Е.** Семантическая структура слова в номинативном и коммуникативном аспекте. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук. Москва, 1992, стр. 22.

¹¹ **Schmid H.** English abstract nouns as conceptual shells. From corpus to cognition // Topics in English linguistics, N 34. Berlin, 2000, p. 30-47.

ներին բնորոշ բոլոր առանձնահատկությունները: Դրանցից առաջինը ներպարունակող գործառույթն (encapsulation) է, որը ստեղծում է հասկացության կոնցեպտուալ շրջանակները: Երկրորդը բովանդակային գործառույթն է (containment), որը թույլ է տալիս «հասկացության պատյանի» մեջ պահել որոշակի բովանդակություն, իսկ երրորդը՝ ազդանշանայինը (signalling), որի միջոցով «պատյանի» տեսքից կարելի է կռահել, թե ինչ կա ներսում: Եվ, վերջապես, «shell» փոխաբերությունն իրականացնում է ամենակարևոր՝ կոնտեյնների գործառույթը. այսինքն՝ դատարկ «պատյանը» կարող է լցվել որևէ բանով: Նույնը shell nouns-ի դեպքում է. նրանց իմաստային կառուցվածքը դատարկ է, և այն կարելի է լցնել տեղեկությամբ:

Հարկ է նշել, որ ոչ բոլոր լայնիմաստ գոյականներն ունեն ազդանշանի (signalling) գործառույթ: Այսպես, գոյություն ունի գոյականների մի խումբ (thing, affair, matter, stuff, fact և այլն), որոնց իմաստի որոշարկումը համատեքստից դուրս գրեթե անհնար է քանի որ այն այնքան լայն է, որ անհրաժեշտ են բարենպաստ պայմաններ՝ «պատյանները» (shells) բացելու համար: Ե. Երզնկյանն այս մասին գրում է. «Լայնիմաստ բառը <...> պահանջում է բովանդակության որոշակիացում, հստակեցում, հակառակ դեպքում նրա հաղորդակցական արժեքը կհասնի նվազագույնի: Այդ պատճառով այլ բառերի հետ վերջինիս զուգակցումը պարտադիր բնույթ է կրում: Լայնիմաստ բառը սինսեմանտիկ է, քանի որ պահանջում է շարության կապերի առկայություն, որոնք բացահայտում, հստակեցնում են դրա իմաստը»¹²: Հետևաբար՝ կարելի է ասել, որ լայնիմաստ բառերը կարծես թե «բաց» են իմաստային լրացման համար:

Լայնիմաստ բառերը որակապես տարբերվում են ինչպես վերացական, այնպես էլ բազմիմաստ բառերից: Առաջինները պատկերացում են տալիս հատկության, հատկանիշի մասին, ի տարբերություն լայնիմաստի, որն արտացոլում է բառի դասին բնորոշ առանձնահատկությունները: Ինչ վերաբերում է բազմիմաստությանը, ապա յուրաքանչյուր լայնիմաստ բառ իր էությամբ բազմիմաստ է, սակայն լայն իմաստն արտահայտվում է բառիմաստային տարբերակների մակարդակում: Բազմիմաստ բառի իմաստային կառուցվածքը բնութագրվում է մասնատվածությամբ, այսինքն՝ որակապես իրարից տարբերվող որոշակի իմաստների առկայությամբ: Ի տարբերություն բազմիմաստի, լայնիմաստ լեզվամիավորի իմաստային կառուցվածքին հատուկ է ամբողջականությունը, ինչն արտահայտվում է նրա իմաստների ներառական բնությամբ:

¹² Ерзинкян Е. Дейктическая семантика слова. Ереван, 1988, стр. 28.

Լայնիմաստ և բազմիմաստ բառերի հիմնական տարբերությունը նաև նրանց իմաստային հիմքի էության մեջ է: Այսպես, բազմիմաստ բառերում առկա է առավել որոշակի ու համանման հատկանիշների ամբողջություն, իսկ լայնիմաստ բառային իմաստային հիմքում թույլ արտահայտված, ընդհանրացնող հատկանիշներն են¹³:

Լայնիմաստ բառերն առանձնանում են իրենց ապահմաստավորման ենթարկվելու ունակությամբ. դա նշանակում է, որ առաջին պլան են մղվում ոչ թե նրանց բառային, այլ քերականական հատկանիշները՝ կատարելով սպասարկու գործառույթ:

Խոսընթացում լայնիմաստ բառերը բնութագրվում են անչափ բարձր հաճախականությամբ՝ ստեղծելով հաղորդվող տեղեկության բովանդակության որոշակի խտացում: Այսինքն՝ կարելի է ասել, որ տվյալ լեզվամիավորներն իրականացնում են նաև լեզվական տնտեսման գործառույթ:

Այսպիսով, վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ մեդիադիսկուրսում իրողությունների անվանման համար մեծապես կիրառվում են լայնիմաստ գոյականները, որոնք ունակ են ներկայացնելու իրադարձությունն ամենից ընդհանրացված և վերացական ձևով՝ ճշգրտելով կամ հստակեցնելով իրենց բովանդակությունը համատեքստից արտամղվող տվյալների հիման վրա:

ШИРОКОЗНАЧНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ КАК СРЕДСТВО НОМИНИРОВАНИЯ СОБЫТИЙ В МЕДИАДИСКУРСЕ

ЛУСИНЕ АРУТЮНЯН

Широкозначные существительные определяются как лексические единицы, в основе смысловой структуры которых лежат концепты, которые позволяют данным словам номинировать события как обобщенные и абстрактные. Основное значение широкозначных слов конкретизируется на основе данных дискурса. Семантическая структура данных лексических единиц аналогична "открытому" фрейму, в котором могут совмещаться или пересекаться несколько концептов номинируемого события.

Ключевые слова – событие, широкозначные слова, фрейм, медиа-дискурс.

¹³ **Джоламанова В.** Имя существительное с широким значением в лексической системе современного английского языка. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва, 1978, стр. 5-6.

BROAD MEANING SUBSTANTIVES AS A MEANS OF EVENT NOMINATION IN A MEDIA DISCOURSE

LUSINE HARUTYUNYAN

Broad meaning substantives are defined as lexemes the content of which is based on concepts, which enable these words to nominate events as generalized and abstract. The basic meaning of broad meaning words is concretized based on discourse data. The semantic structure of these lexemes is similar to an “open” frame where several concepts of the nominated event can be combined or intersected.

Key words – event, broad meaning words, frame, media discourse.